

УДК: 94(477)

С. М. Пик

кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин і дипломатичної служби Львівського національного університету імені Івана Франка

К. В. Поліщук

кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин і дипломатичної служби Львівського національного університету імені Івана Франка

**АВСТРО-УГОРЩИНА ТА НІМЕЧЧИНА НАПЕРЕДОДНІ
ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ВПЛИВ «ОСОБИСТІСНОГО
ЧИННИКА» НА ПРИЙНЯТТЯ
ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ РІШЕНЬ**

Досліджено вплив особистісного чинника на прийняття зовнішньополітичних рішень в Австро-Угорщині та Німеччині напередодні Першої світової війни, з'ясовано особливості раціональності і психологічних мотивів вищих посадових осіб обох держав, відповідальних за рішення про початок війни.

Ключові слова: особистісний чинник, раціональність, психологічний чинник, політична воля, Перша світова війна, прийняття зовнішньополітичних рішень.

У сучасному світі з високою динамікою міжнародних процесів і змін, до яких вони приводять, діяльність міжнародних акторів – держав – значною мірою залежить від поведінки їхніх політичних лідерів. На цю поведінку, як і на характер прийняття зовнішньополітичних рішень впливають багато чинників, ключовим з яких є особистісний. З

Австро-Угорщина та Німеччина напередодні Першої світової війни: вплив «особистісного чинника» на прийняття зовнішньополітичних рішень

філософської точки зору “особистісний чинник” – це сукупність духовних, етичних і моральних якостей, світоглядних, ідейних, політичних, соціальних та інших поглядів, що формують життєву позицію особистості, її відношення до дійсності, впливають на вибір цілей, шляхів і засобів їх реалізації у процесі розвитку і вдосконалення особистості. Відтак у взаємодії політичних лідерів, які представляють свої держави на міжнародній арені, постійно присутній “особистісний чинник”. Очевидним прикладом цього є конфлікт між українським та російським політичним керівництвом, що триває з 2014 р., і сприйняття його з боку світової спільноти і громадськості.

Дослідження впливу особистісного чинника на прийняття зовнішньополітичних рішень в державі, а отже й на розвиток міжнародних відносин, без сумніву викликає науковий інтерес. Специфіка такого дослідження полягає у його пов’язаності з історичним контекстом, в якому були прийняті ті чи інші зовнішньополітичні рішення, а також вимагає достатньої джерельної бази для з’ясування поведінки політичних лідерів у період прийняття ними цих рішень. Тому дослідження особистісного чинника в історичній ретроспективі видається найбільш оптимальним, тим паче з плином часу з’являється можливість аналізувати результат імплементації рішень, співставляючи їхні наслідки з прогнозними розрахунками виробників політики.

Метою статті є дослідження впливу особистісного чинника на прийняття зовнішньополітичних рішень в Австро-Угорщині та Німеччині напередодні Першої світової війни. Пропоноване дослідження виконане на межі історичної науки (історії дипломатії) та Аналізу зовнішньої політики як складових частин науки про міжнародні відносини. Якщо Аналіз зовнішньої політики вивчає поведінку політичних лідерів при прийнятті зовнішньополітичних рішень і намагається з’ясувати, що саме спричиняє таку поведінку і такі рішення [11, р. 88; 17, р. 10], то історична наука забезпечує

відповідний архівний, документальний та аналітичний матеріал, що дає змогу виокремити значення особистісного чинника з історичного контексту, в якому діяли і приймали рішення політичні лідери. Аналіз зовнішньої політики розглядає “особистісний чинник” з точки зору раціональності представників керівних кіл держави при прийнятті зовнішньополітичних рішень. На “чисту” раціональність як здатність людського розуму до пізнання впливає психологічний чинник, відтак у процесі прийняття рішень вагому роль відіграють не лише особистісні характеристики політичного лідера, а й політичний простір (історичний контекст), який може дозволити або не дозволити цим характеристикам впливати на хід подій [17, р. 110]. Необхідно також враховувати особливості сприйняття політичним лідером того політичного простору, стосовно якого він приймає рішення. Природне прагнення людини до постійності, намагання зменшувати невпевненість у незнайомих ситуаціях шляхом спрощення їхнього розуміння і свідомого відкидання при цьому “неприйнятної” інформації, що дисонує з “прийнятною” системою поглядів [17, р. 114; 15, р. 104–105], призводить до помилкового сприйняття, а відтак і до недалекоглядних рішень. У випадку з керівництвом Австро-Угорщини та Німеччини рішення про початок військових дій влітку 1914 р. було прийняте на основі переконання у готовності обох країн до ведення війни і сподівання, що їхня рішучість матиме стримуючий ефект на Росію [24, р. 214; 19, р. 20–21]. Насправді, позиція російського керівництва щодо конфлікту Австро-Угорщини зі Сербією була добре відома як у Відні, так і в Берліні, однак їй не приділяли належної уваги, оскільки масштабне залучення Росії у військові дії підривало “переможні” військові плани Австро-Угорщини та Німеччини. Наприклад, начальник генерального штабу Австро-Угорщини генерал Ф. Конрад фон Гетцендорф, розробляючи оперативні

Австро-Угорщина та Німеччина напередодні Першої світової війни: вплив «особистісного чинника» на прийняття зовнішньополітичних рішень

військові плани, передбачав можливу загрозу з боку Росії, однак сподівався протистояти їй за допомогою оборонної тактики (“План R”) і підтримки з боку Німеччини [24, р. 50–51]. Своєю чергою, німецькі військові кола ще у січні 1913 р. відмовилися від розробки альтернативних мобілізаційних планів на випадок війни з Росією і зосередилися на вдосконаленні “Плану Шліффена” [10, р. 29]. Тому, коли 1 серпня 1914 р. кайзер Вільгельм II вирішив сконцентрувати німецькі війська на кордоні з Росією, покладаючись на повідомлення свого посла з Лондона про ймовірний нейтралітет Англії у війні, це виявилось неможливим [19, р. 22]. Тим не менше, наприкінці серпня 1914 р. начальнику генерального штабу Німеччини генералу Г. фон Мольтке-молодшому довелося внести корективи у “План Шліффена” і скерувати підкріплення до Східної Пруссії для протистояння натиску російських військ, чим було послаблено наступ німецьких армій на Париж [2, с. 129–130; 6, с. 52; 4, с. 119]. Тобто саме Росія стояла на заваді успішній реалізації австро-угорських військових планів на Балканах і німецького плану блискавичної війни проти Франції, а тому її нейтралітет чи пасивність видавалися керівництву Австро-Угорщини та Німеччини більш бажаними, ніж відповідали реальності.

Для дослідження впливу особистісного чинника на прийняття зовнішньополітичних рішень в Австро-Угорщині та Німеччині напередодні Першої світової війни було застосовано біхевіористський підхід, у межах якого здійснено аналіз поведінки представників політичного та військового керівництва обох країн за період від усвідомлення необхідності жорсткої реакції на вбивство ерцгерцога Франца Фердинанда 28 червня 1914 р. до рішення про початок військових дій, незважаючи на ризик війни з державами Антанти. На відміну від австро-угорського, поведінка німецького керівництва мала іншу мотиваційну основу. Якщо у Відні наважилися на війну, бо не бажали втратити статус великої держави, а тому й не могли собі дозволити проігнорувати черговий і такий зухвалий виклик

з боку сербських націоналістів [24, р. 213; 10, р. 14], то для Берліна настав сприятливий момент для реалізації за допомогою війни амбітних планів щодо перерозподілу на свою користь балансу сил і впливів на міжнародній арені [7, р. 739, 741]. Іншими словами, німецьке керівництво, підтримуючи Австро-Угорщину проти Сербії, не стільки допомагало їй врегулювати проблеми на Балканах, скільки використовувало союзицію у власних цілях, а саме маючи намір спільними військовими зусиллями домогтися послаблення Росії та Франції (а опосередковано ще й Англії), позаяк дипломатичним шляхом цього досягти не вдалося [14, р. 79; 22, р. 17–18]. Очевидно, що Австро-Угорщина без Німеччини і так само Німеччина без Австро-Угорщини не могли розраховувати на успішну реалізацію своїх зовнішньополітичних планів.

Для отримання первинної фактологічної інформації з метою відтворення подій, що відбувалися улітку 1914 р. у межах політичних, дипломатичних і військових кіл Австро-Угорщини та Німеччини, було використано історико-описовий метод, завдяки чому стало можливим простежити причинно-наслідкові зв'язки поведінки представників цих кіл. Розуміння характеру і мотивів такої поведінки і застосування логіко-інтуїтивного методу дало змогу синтезувати вплив особистісного чинника на діяльність виробників політики в Австро-Угорщині та Німеччині напередодні Першої світової війни.

З часу розгортання першого в історії конфлікту світового масштабу (якщо не враховувати Семилітню війну 1756–1763 рр.), минуло понад століття, однак це неоднозначне і багатогранне явище досі не втратило актуальності. Наявність величезної кількості досліджень, присвячених проблематиці Першої світової війни, засвідчує її невичерпність і спонукає до нових наукових пошуків, адже знання ніколи не буває абсолютним, яким би повним не видавалося.